

YALNIZ ANNELER

YALNIZ KADIN YOKSULLUĞU
1. BİLGİ NOTU

Yalnız Kadın Yoksulluğu 1. Bilgi Notu: Yalnız Anneler

RAPORU HAZIRLAYANLAR

Dr. Önder Uçar, İrem Günşen

DANIŞMAN

Hacer Foggo

TASARIM

Myra Ajans

KAPAK FOTOĞRAFI

Gürcan Öztürk

YAYIN TARİHİ

Mayıs 2025

Yalnız Anneler Neden Daha Yoksul?

Bu bilgi notu, yalnız annelerin yaşadığı çok katmanlı yoksulluğu görünür kılmak ve duydukları kamusal destek ihtiyacını tartışmaya açmak amacıyla hazırlanmıştır.

Yalnız anneler, hem ekonomik hem de sosyal anlamda derin zorluklarla mücadele ediyorlar. Çocuklarının bakımını tek başına üstlenirken aynı zamanda hanenin geçimini sağlamak zorundalar. Özellikle küçük çocukları veya hanede bakmak zorunda oldukları yaşlı veya engelli çocukları/yakınları olanlar için bu ikilem daha da derinleşiyor. Bakım yükünden ve toplumsal dışlanma riskinden dolayı işgücü piyasasına katılamadıkları durumlarda o hanedeki yoksulluk döngüsü derinleşiyor. Çocuklarını/yakınlarını çalışabilmek için akrabalarına ve komşularına emanet ettiklerinde güvenlik problemleri ve psikolojik sorunlar artıyor. Bakım-geçim ikilemi içerisinde kalan bu kadınlar, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışmakta; barınma, gıda, sağlık ve eğitim gibi temel haklara erişimde ciddi engellerle karşılaşılıyor.

Derin Yoksulluk Ağı destek sistemine kayıtlı yalnız annelerin çoğu yoksulluğu birden fazla dezavantajla birlikte yaşıyorlar: Depremzede olmak, eşin cezaevinde bulunması, eski eşin yarattığı güvensizlik ve korku ya da kronik hasta ve engelli bireylere bakım yükü üstlenmek bu örneklerden yalnızca birkaçı. Bu anneler eğitim, beslenme, sağlık masraflarının yükü altında ezilmekte, çocuklarının geleceği için kaygı duyuyorlar. Resmi destek mekanizmalarına erişimde karşılaşılan bürokratik engeller ve sosyal yardım sisteminin yetersizliği ise bu yalnızlığı daha da katılaştırıyor. Tüm bu zorluklar, yalnız annelerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığını olumsuz etkiliyor ve toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştiriyor.

Türkiye’de boşanma oranlarının artmasıyla beraber yalnız ebeveynli hanelerin sayısında büyük bir artış gözleniyor: 2015’te bu hanelerin toplam hanelere oranı %7,8’ken 2023’te bu oran %10,6.¹ Türkiye’de çocuklarını tek başına büyüten anne sayısı, baba sayısına göre oldukça fazla: 2023’te Türkiye’de hanehalklarının %2,4’ü baba ve çocuklardan, %8,2’si ise anne ve çocuklardan oluşuyordu.² Çocukların velayetinin 2023 yılında %74,9’u anneye, %25,1’i babaya verildi.³

Resmi veriler söz konusu hanelerin giderek daha büyük kitleler halinde yoksulluğa sürüklendiğini gösteriyor: 2021 yılında 543 bin kişi yoksulluk sınırının altında yaşarken, 2024 yılında bu sayı %45,5 gibi çok ciddi bir artış kaydetti ve 790 bine yükseldi.⁴

1 Hanehalkı tiplerine ve büyüklüklerine göre hanehalkı sayısı, 2023; TÜİK, İstatistiklerle Aile 2023

2 Hanehalkı tiplerine ve büyüklüklerine göre hanehalkı sayısı, 2023; TÜİK, İstatistiklerle Aile 2023

3 Hanehalkı tiplerine ve büyüklüklerine göre hanehalkı sayısı, 2023; TÜİK, İstatistiklerle Aile 2023

4 Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirin ve hanehalkı tipine göre göreceli yoksul sayısı ve yoksulluk oranları; TÜİK, Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2022, 2023, 2024.

Yoksulluk riski veya sosyal dışlanma durumuna göre tek ebeveynli hanelerde yaşayan çocukların oranında da ciddi bir artış yaşanıyor: 2016'da %3,4 olan bu oran 2023'te %6'ya yükseldi, yani %76,47 arttı.⁵

Yalnız annelerin istihdam oranı Eurostat verilerine göre 2023'te Türkiye'de %46,4 iken tüm kadınların 2023'te istihdam oranının %32,8 olduğunu da göz önüne aldığımızda yalnız annelerin çalışma zorunluluğu daha net bir şekilde ortaya çıkıyor. Ancak yalnız babaların istihdam oranının aynı yılda %78,8 olduğunu göz önüne aldığımızda, yalnız annelerin yükünün ne kadar daha ağır olduğunu anlıyoruz.⁶ TÜİK verilerine göre 2024'te %31,5'i yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olan kadınlar arasında yalnız annelerin önemli bir yerinin olduğunu tahmin edebiliriz.⁷

Güvenli barınma koşulları yalnız annelerin yoksulluk döngüsünü kırabilmesindeki en temel ihtiyacıdır. Ancak kiralarda son yıllarda gözlenen olağanüstü artış ne yazık ki yalnız annelere de son derece olumsuz bir şekilde yansıyor. Eurostat verilerine göre yalnız ebeveynlerin konut maliyet yük oranları, yani gelirin yüzden kırkıdan fazlası barınma masrafına giden yalnız ebeveynlerin yüzdesi 2015'te %27,2'den 2024 yılında %35,5'e çıktı.⁸

Türkiye'de yalnız anneler gibi sosyal risk altındaki gruplara yönelik doğrudan ve kapsayıcı bir sosyal koruma mekanizmasının bulunmaması, bu kesimlerin kamu desteklerinden sınırlı ölçüde yararlanmasına neden olmaktadır. Dul ve yetimler için yapılan sosyal koruma harcamalarının durumu buna bir örnek olarak verilebilir. Tüm yaşadıkları zorluklara karşın dul ve yetimlere yönelik sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı 2013 yılında %1,6 iken bir daha hiç bu seviyeyi dahi görmemiş ve 2023'te %1'e kadar gerilemiştir.⁹

5 Children living in single-parent households by at risk of poverty or social exclusion situation (population aged 0-17); Eurostat, https://doi.org/10.2908/ILC_CHG02.

6 Employment rate by sex, age groups, educational attainment level and household composition (%); Eurostat, https://doi.org/10.2908/LFST_HHEREDTY.

7 TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2024.

8 Housing cost overburden rate by household type, Eurostat, https://doi.org/10.2908/ILC_LVHO07E

9 Sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı verileri; TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, 2013,2014,2015,2016,2017,2018, 2019,2020,2021,2022,2023.

Annelerin Sesinden:

Derin Yoksulluk Ağı
Destek Sisteminden,
Yalnız Anne,
4 çocuklu.

Ben çok zor bir durum içerisindeyim; eski eşimle olan sıkıntılarımın dolayısıyla hayati tehlikem hala devam etmekte ve çok zorluk çekiyorum. Beni öldürür diye evden çıkamıyorum. Aşağıdaki komşum bana yardımcı oluyor sağolsun 25 kuruştan eve iş alıyorum kendisi alıp bana getiriyor ben yapıyorum tekrar götürüyor bu şekilde geçirmeye çalışıyorum. Faturayı da ödüyorum biraz eksikleriyle çocuklar için ama çok zor geçinmek. Geçinemiyorum kirada olduğum için kiramı karşılayamamaktayım ... İnanın bir anne olarak çok zordayım ve hala yaşadığım bu sıkıntılı süreç aylardır geçmemekte hayati tehlikem devam etmekte.

Bazı günler kendim yemiyorum çocuklarım daha fazla yiyebilsin daha çok güç kazansınlar diye. Ama makarna ile ne kadar yeterli beslenebilirler ki? Bazen temizlediğim odalarda peynir, yoğurt artık gıda ne kalırsa onları getiriyorum eve. Hani bu otel kahvaltılarında verilen küçük paketli peynirler oluyor ya, onlardan. Çocuklarım ancak onları getirebilirsem makarna haricinde bir şey yiyebiliyorlar. Bazı günler hiç olmuyor, hepimiz aç geçirmek zorunda kalıyoruz. Mecbur, başımızın üstünde bir çatı olmak zorunda. Kızım çok zayıfladı son 2 senedir doğru düzgün yemek yememekten. Sırf zayıflığından utandığı için örtünmek bile istedi içinden gelmediği halde. İnsanlar zayıflığıyla alay ederler diye.

Derin Yoksulluk Ağı
Destek Sisteminden,
Yalnız Anne,
5 çocuklu.

Derin Yoksulluk Ağı
Destek Sisteminden,
Yalnız Anne,
5 çocuklu.

Her gün 10 saat çalışıyorum, çocuklarımla doğru
düzgün vakit bile geçiremiyorum yorgunluktan.
Kardeşler birbirleriyle ilgileniyorlar.

Bir yandan rızkımı kazanırken bir yandan da kendimi ispat
etmek için çok savaş verdim. Ancak ne kadar çalışırsam
çalışayım yetmiyor. Sorun bana, hangi ürün en ucuz hangi
markette satılıyor bilirim, fiyatını da kuruşuna kadar söylerim.
Her kuruşu hesap ederek yaşamak zorundayım çünkü... Bir
anne olarak içim yanıyor ama napayım, yaşam mücadelesi
veriyorum. Her kuruşu o kadar hesaplamak zorundayım ki,
bakın ben kendimden vazgeçmiş durumdayım. Hijyenik ped
bile kullanamıyorum. O ay param çıkışır da alabilirsem 14
yaşındaki kızıma kalsın diye hesap yapıyorum. Bazen onu da
yapamıyorum.

Derin Yoksulluk Ağı
Destek Sisteminden,
Yalnız Anne,
2 çocuklu.

Derin Yoksulluk Ağı
Destek Sisteminden,
Yalnız Anne,
2 çocuklu.

... ne kadar etüt, ek ders varsa sarılıyorum, sürekli
çalışıyorum. Çocuklarım bu L koltuğu paylaşıyorlar
uyumak için. Oğlum her sabah ağlıyor beli ağrıdığı
için. İçim gidiyor ama tutup bir yatak bile alamıyorum.
O kadar çok borcumuz var ki...

Engelli çocuğumu eğitecek bir oyuncak alamıyorum, dörüm istiyor mesela alamıyorum. Marketten bir şey istese alamıyorum. Sadece çocuğuma alamadığım şeyler beni üzüyor. Kuruma gidiyorum, hırka ile gidiyorum. Kendime bir mont alamadım. Ayakkabı alamıyorum, biri verirse ayağıma küçük geliyor tırnağım batıyor. Kimseye diyemiyorum. Kızım yine 3 yıldır hırka ile gidip geliyor. Montu yok... 2 yıldır kaşar, tereyağı, sebze meyve, et, tavuk bunları hiç tüketmedik.

Derin Yoksulluk Ağı
Destek Sisteminden,
Yalnız Anne,
4 çocuklu.

Derin Yoksulluk Ağı
Destek Sisteminden,
Yalnız Anne,
4 çocuklu.

Yapayalnız kalıyorsun. Arayan soran olamıyor. Sende varken sen dört dörtlük yardım ediyorsun, deprem oluyor, sen o duruma düşüyorsun. Bu depremden beter bir durum. Asla unutamam bunu.

Lise 1' de oğlanın yol parasını veremedim mecburen okuldan aldım. Kızım ve küçük oğlum okuyor řu an... Eşim cezaevindeydi yıllarca, kumar oynuyordu madde bağımlısıydı. Ailemin başına sıkıntılar getirince sürekli ben hep yer değiştirdim. Hala öyleyiz.

Derin Yoksulluk Ağı
Destek Sisteminden,
Yalnız Anne,
3 çocuklu.

Politika Önerileri:

1

Çocuk bakım hizmetlerinin erişilebilirliği ve esnekliği artırılmalıdır.

Bu gereksinimin iki sebebi vardır: Birincisi kadınların tüm zamanlarını bakım yüküyle geçirmek zorunda kalmamaları için kişisel vakit yaratma haklarının da dikkate alınması gereğidir. İkincisi de rutin çalışma günleri ve saatlerinin dışında çalışmak zorunda kalan annelerin durumlarının da göz önünde tutulması gerekir. Hafta sonu ve akşam saatlerinde de hizmet verebilen kamu kreşlerinin yaygınlaştırılması, yalnız annelerin istihdama katılımını doğrudan destekleyecektir.

2

Düşük gelirli yalnız annelere doğrudan gelir desteği artırılmalı ve faizsiz kredi imkânları sunulmalıdır.

Belirli bir gelir eşiğinin altında yaşayan yalnız annelerin ekonomik olarak güçlenmelerini destekleyecek biçimde doğrudan maddi yardımlar sağlanmalı, bunun yanı sıra faizsiz kredi programları geliştirilmelidir.

3

Yalnız annelerin dijital okuryazarlığı ve becerileri artırılmalıdır

Kamu hizmetlerinden ve sosyal destek programlarından haberdar olabilmeleri ve başvuru süreçlerini etkin bir şekilde yürütebilmeleri için yalnız annelere yönelik ücretsiz dijital okuryazarlık eğitimleri sunulmalıdır. Böylece erişim eşitsizliği azaltılabilir.

Yalnız annelere özel ücretsiz mesleki eğitim ve istihdam destekleri sağlanmalıdır.

Yalnız annelere özel olarak tasarlanacak mesleki eğitim programları ve sürdürülebilir istihdam modelleri, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına olanak tanıyacaktır.

Konut politikalarında yalnız annelere öncelik tanınmalıdır.

Konut edindirme programlarında yalnız annelere özel kontenjan ayrılmalı; kira desteği gibi düzenli barınma yardımları ile bu annelerin güvenceli yaşam koşullarına erişimi desteklenmelidir.

Psiko-sosyal destek hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.

Yalnız annelerin ve çocuklarının özgün ihtiyaçlarını gözeten, kolay erişilebilir, ücretsiz psikolojik destek ve sosyal hizmet mekanizmaları kurulmalıdır. Bu destekler, bireylerin iyi olma hallerini güçlendirecek şekilde bütüncül bir yaklaşımla sunulmalıdır.

Bütüncül İyi Örnekler

Yalnız Ebeveynler Refah Yasası (Filipinler)

Filipinler'de yürürlüğe giren 2000 yılında kabul edilen 8972 sayılı bu kanun yalnız ebeveynlerin ve çocuklarının yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir.

2022 yılında 11861 sayılı Cumhuriyet Yasası ile genişletildi.

Kanuna göre yalnız ebeveyn tanımı oldukça geniş tutulmuştur:

- Eşi vefat etmiş olanlar
- Eşi en az üç ay hapis cezası almış olanlar
- Eşi fiziksel veya zihinsel olarak çalışamaz durumda olanlar
- Eşi tarafından terk edilmiş olanlar
- Reşit olmayan çocukların yasal vasileri
- Düşük veya orta vasıflı işler için yurt dışında çalışan ve 12 ay boyunca evde bulunmayan göçmen işçilerin eşleri veya aile üyeleri

Bu yasa kapsamındaki önemli haklar ve sosyal destekler şu şekilde özetlenebilir:

1. Aylık Nakit Yardımı

Asgari ücret veya daha düşük gelirle geçinen yalnız annelere, başka bir devlet yardımı almamaları koşuluyla, yerel yönetimler tarafından aylık 1.000 Filipin Pesosu (PHP) nakit desteği sağlanmaktadır.

2. İndirimler ve KDV Muafiyeti

Yıllık geliri 250.000 PHP'nin altında olan yalnız anneler, çocukları 6 yaşına gelene kadar aşağıdaki ürünlerde %10 indirim ve Katma Değer Vergisi (KDV) muafiyetinden yararlanabilirler:

Bebek maması ve gıdaları

Mikro besin takviyeleri

Hijyenik bebek bezleri

Reçeteli ilaçlar ve aşılar

Diğer tıbbi takviyeler

3. Eğitim Destekleri

Yalnız anneler ve çocukları, Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğrenim Komisyonu ve Teknik Eğitim ve Beceri Geliştirme Kurumu tarafından sağlanan burs programlarından faydalanabilirler. Bu kapsamda, yalnız annenin bir çocuğuna tam burs imkanı sunulmaktadır .

4. Sağlık Sigortası Kapsamı

Yalnız anneler, Filipinler Sağlık Sigortası Kurumu (PhilHealth) tarafından yürütülen Ulusal Sağlık Sigortası Programı'na otomatik olarak dahil edilirler. Prim ödemeleri, ulusal hükümet tarafından karşılanmaktadır .

5. İş ve Çalışma Hakları

Yalnız annelere, en az altı ay hizmet vermiş olmaları koşuluyla, yılda yedi gün ücretli ebeveyn izni verilmektedir .

İşverenler, yalnız ebeveynlere karşı ayrımcılık yapamaz ve esnek çalışma düzenlemeleri sunmaları teşvik edilir .

6. Barınma ve Sosyal Yardımlar

Yalnız anneler, hükümetin düşük maliyetli konut projelerinde öncelikli olarak değerlendirilir ve esnek ödeme koşullarından yararlanabilirler.

Kadın Hane Reisi Güçlendirme Programı (Pemberdayaan Perempuan Kepala Keluarga: PEKKA), (Endonezya)

2001'de Endonezya Hükümeti ve Dünya Bankası işbirliği ile kurulan bu program Dünya Bankası, Japonya Sosyal Kalkınma Fonu (JSDF), Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı (CIDA), Avustralya Uluslararası Kalkınma Ajansı (AusAID), ve Uluslararası Kalkınma Departmanı (DFID, İngiltere) tarafından desteklenmiştir. Toplam destek: 919 milyon dolarlık bütçesi olan programın 19 eyalette 750'den fazla kadın grubunu kapsayan oldukça geniş bir faaliyet alanı mevcuttur. Hedef kitlesini dul, boşanmış, terk edilmiş ya da başka nedenlerle hane geçimini tek başına sağlayan kadınlar oluşturmaktadır. Programdan 20.000 kadın ve ailelerinden 52.000 fert faydalanmıştır.

Program yalnız annelerin sadece ekonomik değil, sosyal, kültürel ve politik hayatta da aktif, eşit ve saygın bireyler olarak yer almalarını sağlamayı hedefler.

PEKKA'nın uygulama stratejisinin 4 ayağı vardır:

- **Vizyon Geliştirme:** Kadınlara hak bilinci kazandırmak ve kendi hayatlarının kontrolünü almalarını sağlamak
- **Kapasite Geliştirme:** Teknik ve yönetim becerileri eğitimi
- **Örgütlenme ve Ağ Kurma:** Köy düzeyinde PEKKA kadın grupları oluşturmak
- **Savunuculuk ve Sosyal Değişim:** Hukuki destek, bilgiye erişim, adalet sistemine yönlendirme, toplum farkındalığı

Program boyunca 750 kadın grubu kuruldu; 33 mikro kredi kooperatifi kuruldu, 284 ev yeniden inşa edildi, 2.489 çocuğa burs verildi, 1.500'den fazla kadın lider topluluk kararlarına katıldı.

100'den fazla danışman binlerce kişiye doğum belgesi, evlilik hukuku ve şiddet davalarında destek verdi. 61 okul öncesi eğitim merkezi, 92 okuma-yazma merkezi, 88 topluluk öğrenme merkezi kuruldu.

Benazir Gelir Destek Programı (Benazir Income Support Programme, BISP), (Pakistan)

Pakistan Hükümeti tarafından 2008 yılında ekonomik krizlerin etkilerini azaltmak ve yoksullukla mücadele etmek amacıyla başlatılmış ulusal bir sosyal yardım programıdır. Program, özellikle 2008'de yaşanan gıda, tahıl ve yakıt fiyatlarındaki ani artışla birlikte, küresel ekonomik kriz döneminde zaten savunmasız olan hanelerin daha da yoksullaşmasının önüne geçmek için tasarlanmıştır. BISP, doğrudan kadınlara sağlanan koşulsuz nakit transferleriyle yoksul ailelerin tüketim ihtiyaçlarını karşılamayı, ekonomik dalgalanmalara karşı onları korumayı ve uzun vadede kadınların güçlenmesini amaçlamaktadır.

Programın temel hedefleri arasında, yoksul bireylerin ve ailelerinin maddi kapasitelerinin artırılması, düşük gelirli gruplar için adil gelir dağılımının sağlanması ve kırılgan grupların sosyal dışlanmasını önleyecek kapsamlı politikaların hayata geçirilmesi yer almaktadır. Benazir Gelir Destek Programı, sadece kısa vadeli yardımlar değil, aynı zamanda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılması açısından da önemlidir; özellikle aşırı ve kalıcı yoksulluğun ortadan kaldırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda katkı sağlamayı hedeflemektedir.

BISP'in en dikkat çeken yönlerinden biri, yardımların yalnızca kadınlara yönelik olarak tasarlanmış olmasıdır. Program, kadınları hane içinde doğrudan yararlanıcı yaparak onların karar alma süreçlerine katılımını güçlendirir. Yararlanıcılar arasında, çoğunlukla toplumun en dışlanmış, en yoksul ve savunmasız kadınları yer almaktadır. Bu nedenle program, yalnız anneler açısından büyük önem taşır; çünkü bu kadınlar hem ekonomik hem de sosyal olarak dezavantajlı konumdadır.

Yalnız annelere yönelik sağlanan en önemli destek, üç ayda bir yapılan nakit transferleridir. Bu destek, ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda çocukların okula devamını teşvik eden koşullu desteklerle de bütünleştirilmiştir. Eğitim teşviklerinin yanı sıra alt programlar sayesinde hamile kadınlara ve bebeklere yönelik beslenme ve sağlık desteği sağlanmaktadır. Böylece yalnız anneler, yalnızca ekonomik olarak değil, aynı zamanda çocuklarının sağlığı ve eğitimi konusunda da desteklenmektedir.

Program ayrıca kadınlara yönelik mesleki eğitim fırsatları ve küçük ölçekli kredi imkânları sunarak, onları iş gücüne katılmaya ve ekonomik bağımsızlık kazanmaya teşvik etmektedir. Bu yaklaşım, sadece geçici yardım sağlamaktan öteye geçerek, uzun vadeli kalkınma hedeflerine ulaşmayı mümkün kılar.

BISP'in kapsamı oldukça geniştir. Pakistan genelinde 33 bölge ofisi ve merkezi büroları aracılığıyla faaliyet göstermektedir. Ülke çapında yapılan kapsamlı kapıdan kapıya yoksulluk araştırmasıyla elde edilen veri tabanı, Pakistan'ın en büyük sosyal yardım veri kaynağıdır ve başka kurumlarla da paylaşılmaktadır.

açıkalan

